

Overlast, verloedering en onveiligheidsgevoelens in wijken

MUSEUM- BUURT VERSUS HOOGVLIET

Overlast en verloedering komen ook voor in wijken met een hoge status, zoals de Museumbuurt in Amsterdam / foto: Liesbeth Dingemans.

Overlast, verloedering en onveiligheidsgevoelens associëren we vooral met **wijken met een lage status**. Worden de problemen groter naarmate wijken afglijden? En kampen hoge statuswijken met minder verval? *Frans Knol* van het Sociaal en Cultureel Planbureau nuanceert de **vervalspiraal**. En adviseert: richt veiligheidsbeleid niet alleen op lage statuswijken.

door **Frans Knol**

De auteur was ten tijde van het onderzoek *Statusontwikkeling van wijken in Nederland 1998-2010* werkzaam bij het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Welk verband is er tussen de statusontwikkeling van Nederlandse woonwijken, demografische trends en ontwikkelingen in de woningvoorraad? Om deze vraag te beantwoorden heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in een recent onderzoek een conceptueel model gebruikt over statusontwikkelingen in wijken. Daarin wordt de verwachting uitgesproken dat de situatie van

de woningen in wijken een belangrijke achtergrond vormt voor de ontwikkeling van de status van die wijken. Dat wil zeggen: wijken met comfortabele woningen en wijken die aantrekkelijk gelegen zijn (meestal nabij het stadscentrum) zouden de potentie hebben in status te stijgen. Daarentegen trekken verouderde woningen en wijken volgens het model lage statusgroepen aan, zeker als die wijken ook nog eens onaantrekkelijk zijn gelegen. Te denken valt aan wijken die in de jaren zestig en begin jaren zeventig van de vorige eeuw zijn gebouwd en die zich ver van het stadscentrum bevinden.

Het conceptuele model van het SCP kijkt naast de mogelijke oorzaken van statusontwikkelingen in wijken ook naar de gevolgen. De gedachte is dat de lage statusgroepen in de lage statuswijken – en in de wijken die dreigen af te glijden – onvoldoende zelfredzaam zijn om fysiek verval in hun omgeving tegen te houden. Met alle gevolgen van dien voor verloedering, overlast en onveiligheid(sgevoelens).

Dit artikel bespreekt op basis van de uitkomsten van het onderzoek van het SCP en een aantal andere studies de verbanden tussen ontwikkelingen in sociale status, verloedering, overlast en onveiligheidsgevoelens in Nederlandse wijken.

Sociale status is een relatief begrip

Hoe zijn deze begrippen gedefinieerd? Sociale status wordt opgevat als de positie van een persoon of een groep binnen de samenleving. De sociale status van een persoon is meestal deels afhankelijk van de sociale positie van zijn (voor)ouders. Zo heeft iemand die in een welvarende familie is opgegroeid een grote kans dat zelf ook te worden. Maar in de moderne samenleving kan men ook status verwerven door opleiding en werk: wie een hoge opleiding heeft genoten, maakt goede kans op werk met een fors inkomen. De sociale status van een wijk wordt afgeleid van die van haar inwoners. Daarbij is sociale status een relatief begrip. De plaats van een specifieke wijk binnen de rangorde kan periodiek verschillen. >>

Op het ene moment kan de wijk hoog scoren in de rangorde, op een ander moment laag. In het SCP-onderzoek zijn de criteria voor sociale status (inkomen, opleiding en werk) voor de wijken van Nederland samengebracht tot één score, de zogenoemde statusscore. Deze score is op verschillende momenten gemeten, zodat statusontwikkeling in beeld kan worden gebracht.

Verloedering wordt opgevat als fysieke verloedering: het achteruitgaan van de openbare ruimte door de aanwezigheid van hondenpoep, vernielingen aan gebouwen en bekladding van panden, en de aanwezigheid van rommel op straat. Onder overlast wordt verstaan: overlast van directe burens, buurtgenoten en jongeren. Bij fysieke verloedering en overlast gaat het steeds om percepties van mensen uit de buurt. Er is geteld hoe vaak dergelijke percepties voorkomen, waarna beide verschijnselen zijn samengevat in een score. De onveiligheidsbeleving wordt, conform de antwoorden van respondenten uit het *Woononderzoek Nederland 2009*, bepaald aan de hand van de stelling: "Ik ben in deze buurt bang om lastiggevallen of beroofd te worden".

VERVALSPIRAAL

In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw heeft het Onderzoeksinstituut voor Technische Bestuurskunde van de TU-Delft zich over een aantal wooncomplexen gebogen. Steevast was in deze wooncomplexen (in bijvoorbeeld Delft, Den Helder en Rotterdam-Hoogvliet) sprake van een cultuur, waarbij de bewoners het niet zo nauw namen met het gemeenschappelijk eigendom. Rommel wordt over de galerijen naar de openbare weg gegooid, en straatmeubilair wordt vernield. De wooncomplexen lagen allemaal in lage statuswijken. Dit leidde tot de verwachting dat het statusniveau van wijken iets te maken heeft met verloedering. Dat idee werd versterkt door het concept van de vervalsspiraal, een theorie die ook wel in publicaties van het SCP over ontwikkelingen in wijken wordt gebruikt. Verouderde woningen zouden dan groeien met een lagere status aantrekken, waarmee het begin van een vervalsspiraal ontstaat. Hoge statusgroepen verhuizen uit de wijk, waarvoor lagere statusgroepen in de plaats komen. De statushiërarchie verandert, waardoor hoge statusgroepen ook uit de wijk vertrekken. Uiteindelijk is de wijk alleen nog aantrekkelijk voor groepen die

een zeer geringe binding met de buurt hebben en die weinig of geen scrupules hebben als het gaat om het minder aantrekkelijk maken van de buurt (door overlast, rommel op straat, bekladding en vernieling). De buurt wordt unheimisch in plaats van aantrekkelijk.

Bij de vervalsspiraal spelen naast de bouwperiode van de wijk ook factoren zoals de bouwwijze (hoogbouw of laagbouw), de eigendomsverhoudingen in de buurt (koop- of huurwoningen) en de oppervlakte van de woning. Vooral kleine huurwoningen in middeelhoogbouw uit de jaren zestig van de vorige eeuw zouden gerelateerd zijn aan een stabiel lage status van een wijk of aan een ontwikkeling naar een laag statusniveau.

BINDING

De beelden die de beschrijving van de vervalsspiraal oproepen zijn vaak zo overtuigend dat de ontwikkeling doorgaans niet wordt gezien als een theoretisch model, maar als een empirisch gegeven. Maar er zijn – juist vanuit de empirie – vraagtekens bij te zetten.

De statusontwikkeling van wijken heeft geen relatie met overlastniveau

Zo zijn in de SCP-studie naar een aantal regressievergelijkingen gemaakt, waaruit blijkt dat – gecontroleerd voor andere wijkkenmerken – de statusontwikkeling van wijken geen relatie heeft met overlastniveau. Dit geldt zowel voor Nederland als geheel, als voor gebiedscategorieën zoals de vier grote steden, gemeenten met minder dan 75 000 inwoners, en steden met meer dan 75 000 inwoners. Andere factoren dan overlast, zoals de mate waarin bewoners binding voelen met de buurt en met andere buurtbewoners, blijken belangrijker. Daarbij geldt dat de binding van bewoners met hun buurt alleen in de middelgrote en grote steden is gerelateerd aan statusontwikkeling. In die steden hoort bij een lager wordende status van de buurt een geringe buurtbinding. De afwezigheid van een directe relatie

tussen statusontwikkeling en overlast is ook aan de orde gesteld door Wouter van Gent in zijn analyse van het krachtwijkenbeleid zoals dat is ontwikkeld sinds 2007.

De relatie tussen fysieke verloedering en sociale status is niet groot

Hetzelfde patroon is zichtbaar op het vlak van fysieke verloedering en onveiligheidsgevoelens. Ook hier is empirisch geen directe relatie met statusontwikkeling aan te tonen. Er is in de middelgrote en grote steden wel een verband tussen binding met de buurt en fysieke verloedering: hoe geringer de binding, hoe meer fysieke verloedering. Belangrijke factoren voor het vóórkomen van fysieke verloedering zijn verder vooral kenmerken die losstaan van de status van de bevolking: etnische afkomst en leeftijd. Ook de onveiligheidsbeleving van bewoners heeft nauwelijks een relatie met de ontwikkeling van de sociale status in de wijk. In bepaalde gebiedscategorieën (met name grote steden en kleine gemeenten) is het verband tussen statusontwikkeling en binding met de buurt van groter belang.

STABIEL

Hoe zit het met de relatie tussen de sociale status van de wijk en de mate van fysieke verloedering op één bepaald moment? Zijn hoge statuswijken (altijd) wijken met weinig fysieke verloedering, en kampen lage statuswijken structureel met veel verloedering? Onderzoek van het SCP uit 2005 laat zien dat er wel een relatie is tussen fysieke verloedering en sociale status, maar dat het verband zeker niet groot is. De correlatie tussen de score voor sociale status en die voor fysieke verloedering bedraagt -0,32. Dit betekent dat er naast wijken die een hoge status combineren met weinig fysieke verloedering en wijken die een lage status combineren met veel fysieke verloedering, ook een substantieel aantal wijken bestaat met andere combinaties. Het gaat dan om wijken met weinig fysieke verloedering en een lage status, en om wijken met veel fysieke

verloedering en een hoge status. De wijken met weinig fysieke verloedering en een lage status blijken vooral op het platteland voor te komen, de wijken met (relatief) veel fysieke verloedering en een hoge status zijn vaak stedelijke wijken, waaronder de Museumbuurt in Amsterdam. Dit hangt vermoedelijk samen met het feit dat sociale binding op het platteland (ook in lage statusgebieden) groter is dan in de grote stad.

In lage statuswijken heeft 56 procent van de bewoners last van graffiti

De SCP-studie uit 2005 bevestigt wat ook al in 1998 is geconstateerd. Toen bleek uit de Politie-monitor dat er in wijken die lange tijd een lage status hebben, meer fysieke verloedering wordt gepercipiëerd dan in hoge statuswijken en gemiddeld in Nederland. Maar die verschillen zijn niet groot. En ook in lage statuswijken zijn nog genoeg mensen die geen overlast of fysieke verloedering ervaren. De verschillen tussen hoge en lage statuswijken zijn in de steden wel groter dan gemiddeld in Nederland. Toch waren ook in 1998 in de stedelijke (stabiele) hoge statuswijken nog aardig wat bewoners die verloedering ervaren. Zo had 44 procent van de bewoners naar eigen zeggen te maken met bekladding, en zei maar liefst driekwart van de bewoners dat hondenpoep een bekend verschijnsel in hun wijk was. In de stedelijke (stabiele) lage statuswijken had 56 procent van de bewoners last van graffiti en 84 procent van hondenpoep.

Wijken met veel overlast en veel verloedering zijn vaak wijken met een lage status. Maar overlast, verloedering en onveiligheidsgevoelens zijn niet uniek voor lage statuswijken – en ook niet voor wijken waar het statusniveau daalt. Ook in hoge statuswijken komen deze verschijnselen voor. Dat impliceert dat veiligheidsbeleid zich dus niet alleen moet richten op lage statuswijken. <<

Informatie over de geraadpleegde literatuur kan worden opgevraagd bij de auteur via e-mail: fransknol@gmail.com.